

Wojciech Stabryła

Judasz : sprawiedliwy Starego Testamentu

Collectanea Theologica 77/1, 57-68

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH STABRYŁA, TORUŃ

JUDASZ – SPRAWIEDLIWY STAREGO TESTAMENTU

Postać Judasza, jednego z najtragiczniejszych bohaterów historii, a z pewnością Nowego Testamentu, głęboko zakorzeniła się w dziedzictwie kultury światowej tak na polu literatury, jak i sztuki. Jedni odsądza i nadal odsądza go od czci i wiary, inni zaś, za wszelką cenę, starali się go obronić i rehabilitować. Choć sprawa wydaje się zamknięta, bo świadectwo Pisma jest jakoby jednoznaczne, to co jakiś czas stajemy się świadkami starcia między oskarżycielami i adwokatami Judasza.

Artykuł ten wpisuje się w ów długi nurt polemik i dociekań, ale jego celem nie jest ani oskarżenie, ani uniewinnienie Judasza. Nie będziemy badać ani długiego procesu rozwoju literackiej tradycji o Judaszu w literaturze czy sztuce światowej, ani w apokryfach¹. Zatrzymamy się wyłącznie na świadectwie Pisma. Mówiąc dokładniej, zajmujemy się perykopą traktującą o śmierci Judasza zawartą w Ewangelii według św. Mateusza (Mt 27, 3-10). Mateusz bowiem, jako jedyny ewangelista (jeśli nie weźmie się pod uwagę wzmianki z Dz 1, 16-20) wspomina o tym, jaki był koniec tego, który wydał Jezusa. Choć na pierwszy rzut oka jego opis wydaje się jasny i precyzyjny, to postaramy się ukazać, iż znajduje się w nim swoiste drugie dno. Artykuł nie ma na celu podważania czy też udowadniania historyczności faktów, a jedynie ukazanie ich oceny i interpretacji dokonanej przez ewangelistę Mateusza. Ten naznaczony grzechem przeszłości apostoł-celnik (zdzierca, oszust i zdrajca – bo tak właśnie postrzegani byli ci, którzy kolaborowali z Rzymianami) wydaje się bowiem dostrzegać coś, co umknęło innym, zawsze „porządnym” autorom natchnionym.

---

¹ Prezentacji postaci Judasza w apokryfach Nowego Testamentu dokonuje M. Starowieyski, *Judasz. Historia, legenda, mity*, Poznań 2006, s. 17-28. Praca zawiera także zestaw tekstów z apokryfów traktujących o Judaszu (s. 41-68); zob. też tenże, *Teksty do poznania legendy o Judaszu*, Warszawskie Studia Teologiczne 17/2004, s. 65-88.

W pierwszej części artykułu zostaną przedstawione wstępne informacje o Judaszu oraz rzeczywistość zdrady w Starym Testamencie. Następnie postawimy pytanie, co w rzeczywistości było jego winą i za co ponosi odpowiedzialność oraz spróbujemy spojrzeć na niego od wewnątrz, tj. wnikać w jego motywy i dramat. Na koniec zaś spojrzemy na Judasza w perspektywie, w jakiej ujął go Mateusz, koncentrując się zwłaszcza na perykopicie Mt 27, 3-10 i patrząc na zawarte w niej intuicje z punktu widzenia starotestamentalnego prawa.

I

Nowy Testament z imienia wymienia Judasza 22 razy, a w sumie, włączając wszystkie zapowiedzi i aluzje do dokonanego przez niego czynu, jego osoba pojawia się na kartach biblijnych 36 razy. Jak zauważają badacze, charakterystyczny jest wzrost zainteresowania tą postacią. Z pierwotnie trzech wzmianek u Marka mamy ich już 5 u Mateusza, 6 w dziele Łukasowym (Łk + Dz), a 8 w Ewangelii według św. Jana². W porównaniu z pozostałymi apostołami 22 bezpośrednie wzmianki to wcale niemało³. Częstotliwość ta zdaje się świadczyć o tym, iż jego osoba w oczach autorów odegrała bardzo konkretną i znaczącą – bez wnikania w to czy pozytywną, czy też negatywną – rolę. Przyjmując historyczność postaci⁴ należy krótko zatrzymać się nad kilkoma informacjami, które pozwolą nam zbliżyć się do niej.

Imię „Judasz” – hebr. יהודה, gr. Ἰούδας – jest imieniem dosyć popularnym w czasach biblijnych (wystarczy wspomnieć, iż w gronie Dwunastu nosił je także Juda Tadeusz); ciekawy natomiast jest

² Zob. H. O r d o n, *Judasz Iskariota*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1973, t. VIII, s. 207-208, zwł. 208; J. B. S z l a g a, *Co Pismo Święte mówi o zdradzie Judasza?* Ethos 65-66/2004, s. 89-97, zwł. S. 89, 91; M. S t a r o w i e y s k i, *Judasz*, s. 14.

³ Piotr jest wspominany najczęściej bo aż 214 razy, Andrzej 13 razy, Jakub Starszy 21 razy, Jan 34 razy, Filip 16 razy, Bartłomiej 4 razy (ewentualnie jako Natanael dodatkowo 6 razy), Mateusz 5 razy (ewentualnie jako Lewi dodatkowo 3 razy), Tomasz 11 razy, Jakub syn Alfeusza 4 razy (jeśli utożsamimy go z Jakubem Młodszym, to dodatkowo 15 razy), Szymon Gortliwy 4 razy, Juda syn Jakuba 3 razy (jako Tadeusz dodatkowo 2 razy). Statystyka na podstawie P. C z. B o s a k, *Słownik-konkordancja osób Nowego Testamentu*, Poznań 1991.

⁴ Niektórzy (J. M. R o b e r t s o n, W. B. S m i t h, G. V o l k m a r) podważali historyczność Judasza. Odwołując się do cyfrowej wartości liter alfabetu hebrajskiego przeliczyli imię „Judasz” (יהודה – י = 10 + ה = 5 + ו = 6 + ד = 4 + ה = 5), uzyskując wartość 30, co by miało być według nich symbolem 30 srebrników. Spotkać się można także z twierdzeniem, iż Judasz jest symbolem narodu, który zdradził mesjasza, zob. J. B. S z l a g a, *Co Pismo Święte mówi o zdradzie Judasza?* s. 90.

nadany mu w tekstach przydomek „Iskariota”. Najbardziej rozpowszechniona jego interpretacja mówi, że jest on świadectwem pochodzenia apostoła z Kariot (por. Joz 15, 25)⁵ w Judei koło Hebronu, a więc jako jedyny w gronie Dwunastu nie byłby on Galilejczykiem⁶. Inne możliwe interpretacje tej nazwy wywodzą ją od greckiego ó σικάρτος „siepacz”, łacińskiego *sicarius* – „rozbójnik”, „morderca”, „skrytobójca”⁸; hebrajskiego rdzenia שכר „zyskiwać” lub קרש „kłamać”⁹. Można też – i to zapewne nie jest ostatnia możliwość – wyprowadzić znaczenie przydomka nadanego Judaszowi od rdzenia סכר, który oddać można po polsku jako „przekupić”, a w innym polu znaczeniowym, w koniugacji *piel* „wydać”.

Judasz Iskariota nie jest pierwszym biblijnym przykładem zdrady. Według J. Salija pojęcie to w tekstach biblijnych pojawia się wraz z Księgami Machabejskimi (por. 1 Mch 1, 11-15; 2, 23; 6, 21-27; 7, 5-7; 10, 61; 11, 21. 25; 2 Mch 4, 7-15) choć nie znajdujemy w nich terminu precyzyjnie oznaczającego rzeczywistość zdrady. Bardzo ciekawym przykładem – modelem zdrady, jak pisze M. Starowieyski¹⁰, jest Achitofel (por. 2 Sm 17, 23). O jego znaczeniu na dworze Dawida niech świadczy choćby to, iż jego rada „znaczyła tyle, co słowo Boże” (2 Sm 16, 23). Nie okazał się on jednak wierny swemu władcy i stanął przeciw niemu po stronie zbuntowanego Absaloma¹¹. Choć doradzał swojemu nowemu panu najlepiej, jak umiał¹², to jego rady nie zostały wysłuchane a on sam, przewidując klęskę Absaloma, powiesił się (hebr. אֶחִיטוֹפֵל, gr. ἀπὴνγξαστο [LXX]) (por. 2 Sm 17, 23). Jeśli uwzględni się postawę Achitofela wobec Dawida (zdrada), jak też i jego tragiczny koniec (powieszenie się), to wydaje się, iż jest on swoistym protoplastą literackim dramatu Judasza¹³.

⁵ Leżało na granicy z Edomem (*Chirbet el-Qariatejn*). LXX czyta *Qerioth-Hesron*, czyli Asor; zob. H. Strąkowski, *Kariot*, w: E. Dąbrowski (red.), *Podręczna Encyklopedia Biblijna* (dalej: PEB), t. I, Poznań 1960-1961, s. 656-657.

⁶ Zob. H. Ordon, *Judasz*, s. 207-208; M. Starowieyski, *Judasz*, s. 14; E. Beck, *Judasz*, w: A. Gabner-Haider (red.), *Praktyczny słownik biblijny*, Warszawa 1994, s. 529.

⁷ Zob. Z. Abramowiczówna (red.), *Słownik grecko-polski*, t. IV, Warszawa 1965, s. 49.

⁸ Zob. M. Plezia (red.), *Słownik łacińsko-polski*, t. V, Warszawa 1979, s. 140.

⁹ Zob. M. Starowieyski, *Judasz*, s. 14.

¹⁰ Zob. *tamże*, s. 16.

¹¹ Zob. K. Gąsiorowski, *Achitofel*, PEB I, s. 17.

¹² K. Gąsiorowski sugeruje, iż brak lojalności wobec Dawida był swoistą zemstą za uwiedzenie Batszeby, której był dziadkiem; zob. *tamże*.

¹³ Nie oznacza to, iż autor Mt 27, 3-10 tworząc swój opis wzorował się na tym opowiadaniu.

II

W tym miejscu warto zapytać, co w rzeczywistości było przestępstwem Judasza. Nie wniósł on bowiem – w każdym razie tekst Ewangelii według św. Mateusza nic o tym nie mówi, a nawet zdaje się temu przeczyć – żadnego formalnego oskarżenia przeciw Jezusowi. Wyjawiał jedynie – a może aż tyle – miejsce, w którym przebywał Nauczyciel, co było równoznaczne z wydaniem Go religijnym władzom żydowskim¹⁴. Co więcej, dokonał, przez pocałunek, identyfikacji Jezusa w momencie pojmania¹⁵.

Nie mniej znaczące jest pytanie, które pozostaje i pozostanie chyba bez odpowiedzi: Dlaczego Judasz zdradził? Już ewangelści próbują na nie odpowiedzieć, widząc w nim człowieka chciwego i złodzieja (por. Mk 14, 10-11; J 12, 3-6)¹⁶. H. Ordon domniemuje, iż upatrywanie w zachłanności motywu zdrady opiera się na interpretacji pewnych zachowań i postaw Judasza (por. J 12, 3-8; Mt 26, 6-13). Zaznacza jednak, iż taka odpowiedź nie wystarczała pierwszym chrześcijanom, nie uznawali jej za pełną i satysfakcjonującą¹⁷. Skłaniali się raczej ku temu, iż Judasz z jakiegoś powodu załamał się wewnętrznie i utracił wiarę w misję Jezusa. Ma o tym świadczyć, zdaniem H. Ordon, fakt, iż nie zwraca się on nigdy do Jezusa *Kyrie* (Κύριε) a jedynie „Rabbi” (רַבִּי) podczas gdy pozostali uczniowie w podobnych sytuacjach używali terminu „Pan” (Κύριος)¹⁸.

Ta niewątpliwie słuszna obserwacja domaga się jednak pewnego doprecyzowania. Z historycznego punktu widzenia niemożliwe jest, by apostołowie tytułowali Jezusa *Kyrie*, gdyż termin ten jest greckim odpowiednikiem hebrajskiego פָּאן („Pan”), który był używany zamiast Bożego imienia JHWH. Co więcej, jak świadczą gruntowne badania¹⁹, tytuł *Kyrios* jest najmłodszym tytułem chrystologicznym Nowego Testamentu, gdyż w sposób bezpośredni stwierdzał

¹⁴ Uwadze nie może umknąć fakt, iż Judasz wskazał miejsce, w którym Jezus przebywał poza miastem, a to pozwoliło na ujęcie Go bez rozgłosu, co było zamiarem dostojników żydowskich (por. Mt 26, 3-5).

¹⁵ Zob. H. Ordon, *Judasz*, s. 208; J. B. Szłaga, *Co Pismo Święte mówi o zdradzie Judasza?* S. 93.

¹⁶ Zob. H. Ordon, *Anatomia judaszowej zdrady*, Ethos 65-66/2004, s. 98-110, zvl. s. 102.

¹⁷ Zob. *tamże*, s. 102.

¹⁸ Zob. *tamże*, s. 102-103.

¹⁹ Por. R. Tomczak, *Tytuły chrystologiczne*, w: M. Rusecki (red.), *Leksykon teologii fundamentalnej*, Lublin 2002, s. 1280-1287, zvl. s. 1283-1284.

bóstwo Jezusa. Apostołowie, przy całej swojej dobrej woli i oddaniu Jezusowi, nie potrafili dostrzec w Nim, w czasie Jego ziemskiej misji i jak się zdaje przez pewien czas po zmartwychwstaniu, Boga, a więc nie mogli tytułować Go *Kyrie*. Bardziej prawdopodobne jest raczej, iż tytułowali Go właśnie „Rabbi”.

Odnotowana przez H. Ordoną różnica w tytułaturze chrystologicznej w ustach apostołów nie jest jednak bez znaczenia. W teologicznej interpretacji autorów natchnionych zdaje się ona świadczyć o tym, że uznali oni z perspektywy popaschalnej, iż dramat Judasza polegał na tym, że nie wyszedł on w swoim mesjanizmie poza tytuł „Rabbi”, a więc poza koncepcję mesjanizmu politycznego, co miałyby się udać pozostałym apostołom. Jeszcze raz trzeba podkreślić, iż mamy tutaj do czynienia z punktem widzenia wiary popaschalnej, a nie faktem historycznym²⁰.

Poczynione powyżej uwagi pozwalają przyjrzeć się czynowi Judasza z jeszcze innej perspektywy. Możliwe jest – nie da się tego ani wykluczyć, ani potwierdzić – że Judasz wydał Jezusa²¹ z tego powodu, że bardzo mocno wierzył, iż jest On – politycznym oczywiście – mesjaszem. Jego czyn miał być próbą przymuszenia Jezusa do tego, by – w obliczu grożącego Mu aresztowania – objawił swoją moc i w końcu wzniecił – słuszne z punktu widzenia okupowanej ludności żydowskiej – powstanie. Ponieważ jednak Jezus nie podjął planu przygotowanego przez Judasza, to w jego oczach okazał się zwykłym, dobrym człowiekiem, a nie obiecany (politycznym) mesjaszem. Judasz we własnej ocenie popełnił błąd, narażając niewinnego człowieka na (bardzo konkretne) niebezpieczeństwo utraty życia. Wszystkie jego dalsze działania opisane w Ewangeliach mogły być próbą naprawienia tego, czego się dopuścił.

Bez względu na to, którą z przytoczonych koncepcji się przyjmie, warto przyjrzeć się dramatowi Judasza z perspektywy dostarczonej przez etykę. W człowieku popełniającym jakiś niegodziwy czyn dochodzi do głosu aż pięć różnych postaci: przestępca, ofiara, oskarżyciel, adwokat i sędzia. Pojawienie się przestępcy jest oczywiste: dokonane zło naznacza daną osobę i w sposób bezpośredni nadaje jej taki status. Nie można jednak, dokonując zła – mówią etycy – samemu nie stać się jego ofiarą. Ujawnienie się przestępcy w osobie

²⁰ Żaden z apostołów nie dokonał takiego przeskoku, co poświadcza choćby J 20, 9. 28.

²¹ Świadomie posługując się tutaj czasownikiem „wydał” a nie „zdradził”.

nieuchronnie godzi w godność i wielkość człowieka dokonującego haniebnego czynu, czyniąc z niego niejako własną ofiarę. Ofiara, pozostając ofiarą, przeradza się w oskarżyciela i domaga się sprawiedliwości. Zmuszony do obrony przestępca niejako wywołuje obrońcę, który w najrozmaitszy, czasem niemalże karkołomny sposób dąży do usprawiedliwienia go. Na koniec pojawia się sędzia, który dokonuje sprawiedliwego zazwyczaj osądu. Ten nieustanny wewnętrzny proces może trwać całymi latami i – jeśli „strony” nie pozwolą doprowadzić do porozumienia i harmonii – skończyć się czasami bardzo tragicznie (im cięższe naruszenie normy moralnej, tym cięższe konsekwencje).

W tym miejscu należy przejść do zawartej jedynie w Ewangelii według św. Mateusza perykopy o żalu Judasza i jego tragicznym końcu.

III

Autor Ewangelii według św. Mateusza²² wykazał się ogromnym wyczuciem psychologicznym i teologicznym. Jeśli przyjąć, że autorem podstawowego zrębu Ewangelii – jak mówią świadectwa starożytne – był celnik Mateusz-Lewi, to nie może nas to dziwić. Wywodząc się ze środowiska lewickiego, musiał mieć dość dobre wykształcenie teologiczne, a przeżywszy własne nawrócenie (por. Mt 9, 9-13) potrafił wniknąć we wnętrze osoby, która przez wszystkich niemalże postronnych obserwatorów była oceniana negatywnie.

Już w opisie pojmania (por. Mt 26, 47-56) daje się zauważyć pewien drobny, acz bardzo wymowny szczegół – tylko Mateusz podaje, iż Jezus zwrócił się do wydającego Go Judasza „przyjacielu” (ἑταῖρε). Nie jest to zwykła formuła grzecznościowa w ustach Jezusa. Przeciwnie, jest to wyraz Jego zatroskania i postawy przepętnionej głęboką miłością wobec tego, kto wydaje Go z sobie tylko znanych pobudek.

Wcześniej, w czasie Ostatniej Wieczerzy, Jezus, mając na myśli czekającą Go mękę, mówi: „Wprawdzie Syn Człowieczy odchodzi,

²² Na temat autorstwa zob. J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, w: E. Dąbrowski, F. Gryglewicz (red.), *Pismo święte Nowego Testamentu*, Poznań 1979, s. 25-37; tenże, *Ewangelia według św. Mateusza. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Biblia Lubelska, Lublin 1995, 5-11; A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza (rozdziały 1-13)*, w: A. Paciorek (red.), *Nowy Komentarz Biblijny, Nowy Testament*, t. I, Częstochowa 2005, s. 40-48.

jak o Nim jest napisane, lecz biada [οὐαί] temu człowiekowi, przez którego Syn Człowieczy będzie wydany. Byłoby lepiej dla tego człowieka, gdyby się nie narodził” (Mt 26, 24).

Greckie οὐαί jest okrzykiem zarówno gniewu jak i bólu²³ i nic nie wskazuje na to, że trzeba obstawać przy pierwszej z podanych możliwości. Twierdzenie Jezusa, iż lepiej by było dla tego, kto Go wydaje, by się nie narodził, można odczytać w świetle przeklinania przez Hioba i Jeremiasza dnia ich narodzin (por. Hi 3; Jr 20, 14-18). Postacie te, w obliczu ogarniającego ich nieszczęścia i cierpienia, zdają się życzyć sobie unicestwienia, a raczej niezaistnienia. W ujęciu Mateusza Jezus zdaje się przenikać podczas Ostatniej Wieczerzy do wnętrza Judasza i dostrzegać jego przyszły dramat, przed którym chciał by go ochronić²⁴.

W tekście Mt 27, 3-10 występują trzy bardzo ważne czasowniki, które nie mogą pozostać bez omówienia: παραδίδωμι, μεταμέλομαι i ἀπάγχω.

Pierwszy z nich παραδίδωμι, w grece klasycznej oznaczał: „oddawać”, „przekazywać”, „wiązać”; „oddawać komuś głos”; „przelewać”, „wpajać”; „wydawać”, „poddawać (nieprzyjacielowi)”; „oddawać w czyjeś ręce”; „poddać się”; „polegać na szczęściu”, „zawierzać szczęściu” a także „poddawać się” czy „ulegać”; „podawać do sądu”; „wydawać w ręce sprawiedliwości”; „wtrącać kogoś do więzienia” lub „postawić przed sądem w celu ukarania kogoś śmiercią” czy też „wydać niewolnika na składanie zeznań na torturach”; „przekazywać potomności”, „przekazywać w tradycji”; „nadawać coś”, „obdarzać”, „pozostawiać”; „pozwalać”; „składać w ofierze”²⁵.

Jak więc widać, pole semantyczne czasownika opisującego w Nowym Testamencie czyn Judasza jest bardzo szerokie. Dla jednych stało się ono potwierdzeniem wysuwanych przeciwko niemu oskarżeń, a dla innych uniewinnieniem. Czasownik ten może bowiem, jak widzimy, wskazywać bardzo ogólnie na „wydanie” Jezusa, „przekazanie” Go Sanhedrynowi czy też „zadenuncjowanie” ze wskazaniem na jakieś przestępstwo oraz oczywiście „zdradę”²⁶. Ro-

²³ Zob. Z. Abramowiczówna (red.), *Słownik grecko-polski*, t. III, 335.

²⁴ Hiob i Jeremiasz tylko życzą sobie śmierci a Judasz jej zaznaje z własnych rąk.

²⁵ Zob. Z. Abramowiczówna (red.), *Słownik grecko-polski*, t. III, s. 396.

²⁶ Zob. H. Ordon, *Anatomia*, s. 101; W. Popkes, *Christus traditus. Eine Vutersuchung zum Begriff der Dahingabe im Neuen Testament*, Zürich 1967, s. 218.

zumienie jego wydzwiewku w analizowanym fragmencie jest więc uzależnione od tego, jaką przyjmie się motywację tego czynu.

O ile czasownik *παράδωμι* pojawia się we wszystkich Ewangeliach w odniesieniu do czynu Judasza, to czasownik *μεταμέλομαι* występuje jedynie u Mateusza. Greka klasyczna przypisała mu następujące znaczenia: „czuć żal”, „żałować”, „żałować czegoś”; „sprawiać żal”, a termin *τὸ μεταμελησόμενον* „to czego będzie trzeba żałować”, „przyczyna żalu”. Pochodzący od niego rzeczownik *ὁ μεταμέλος* oznacza „żał”, „skruczę”, a występujący w dialekcie jońskim rzeczownik *ἡ μεταμέλεια* „zmiarę postanowienia” czy też właśnie „żał”. Fraza *ἡ μεταμέλεια τοῦ πεπραγμένου γίγνεται* wskazuje zaś na rodzącą się skruczę²⁷.

Bardzo często przeciwstawia się żal Judaszowy żalowi Piotrowemu: u Piotra – w przeciwieństwie do Judasza – miało dojść bowiem do rzeczywistego nawrócenia po zaparciu się Jezusa. Warto w tym miejscu wspomnieć, że – jak uważa W. Vogler – Judasz był pierwszym, który odszedł od Jezusa, ale nie ostatnim [!]. Autor ten twierdzi, że to tylko z powodu tego pierwszeństwa, mimo podobnej postawy innych (tj. zwątpienia), jego czyn został z czasem ukazany jako zdrada i to w najbardziej negatywnym znaczeniu tego słowa²⁸. Sam czasownik *μεταμέλομαι* nie pozwala na wartościowanie w ocenie tego, czy żal Judasza był żalem szczerym, czy też nie, czy był głęboki i jakie były jego motywy.

Mateusz podaje, iż Judasz wrócił do kapłanów i złożył na siebie doniesienie: „Zgrzeszyłem, wydawszy krew niewinną” (Mt 27, 3). Pragnął więc nie tylko ocalić Jezusa, któremu, jak zobaczył, grozi śmierć, ale także domagał się od autorytetów religijnych procesu i kary. Czyn Judasza jest nie tylko żałowaniem tego, czego się dopuścił. Pragnie on naprawić zło, które za jego przyczyną zaistniało, a ponadto woła o należną i adekwatną karę dla siebie. Jego wołanie na wszystkich płaszczynach pozostaje bez odpowiedzi u tych, którzy mienili się sprawiedliwymi: „Co nas to obchodzi? To twoja sprawa” (Mt 27, 4). Zgodnie z prawem przyjętym w I w. n. e. poświadczenie niewinności skazańca powinno było poskut-

²⁷ Zob. Z. Abramowiczówna (red.), *Słownik grecko-polski*, t. III, s. 123.

²⁸ Zob. W. Vogler, *Judas Iskarioth. Untersuchungen zu Tradition und Redaktion von Texten des Neuen Testaments und ausserkanonischen Schriften*, Berlin 1983, s. 35n.; por. H. Ordon, *Anatomia*, s. 101.

kować wstrzymaniem wykonania wyroku i ponownym rozpatrzeniem sprawy²⁹.

Zdesperowany Judasz, widząc, że zło, którego się dopuścił, nie może już zostać powstrzymane, zwraca srebrniki³⁰ i wiesza się. Autor natchniony używa tu greckiego czasownika ἀπάγχω, który oznacza dosłownie „dusić się”, „dławić”, a także „powiesić się” czy też „być powieszonym” ἐκ δένδρων (na drzewie). Koniec Judasza jest więc bardzo tragiczny. Wszystkie te opisane w Mt 27, 3-10 wydarzenia zdają się dziać zbyt szybko. Dlaczego tak jest? Skąd ta determinacja Judasza?

Na skutek czynu Judasza Jezus został skazany przez Sanhedryn na śmierć (por. Mt 26, 66). Co więcej, jak pisze Mateusz, Żydzi wydali Go w ręce Piłata, gdyż sami nie mogli wykonywać wyroków śmierci (por. Mt 27, 2). W obliczu nieuchronnego już, jak się wydaje, końca Jezusa – „wszyscy [!] arcykapłani i starsi ludu powzięli uchwałę przeciw Jezusowi, żeby go zgładzić” (Mt 27, 1) – Judasz, któremu nie udało się naprawić powstałego zła, wiesza się. Jak ocenić ten czyn?

Większość autorów uznaje to za załamanie się i zwątpienie w możliwość przebaczenia tak ze strony Jezusa-człowieka, jak i Boga. Judasz miałby się zatracić, nie mogąc znieść ciężającej na nim odpowiedzialności za „krew niewinną”.

Po pierwsze trzeba zauważyć, iż samobójstwo nie jest w Starym Testamencie potępione czy zabronione wprost, choć zakazu takiego dopatrywano się w Rdz 9, 4-6 (por. Ef 5, 29). Przykłady samobójstw w obliczu sytuacji pozbawionej nadziei są opisane w 1 Sm 31, 4; 2 Sm 17, 23; 1 Krl 16, 18; 2 Mch 14, 41-46 (por. Sdz 9, 54; 2 Mch 10, 13;). Co ciekawe, w 2 Mch 14, 41-46 jest ono, zgodnie z duchem i etyką grecką³¹,

²⁹ Zob. Sanhedryn 6, 1 (teksty z Miszny pochodzą wprawdzie z okresu, gdy już kształtował się judaizm rabinacki, ale często przekazują dawne prawa i zwyczaje); por. H. O r d o n, *Anatomia*, s. 109.

³⁰ Znamienne jest także to, iż tylko Mateusz wspomina o zwrocie srebrników. Z tradycji Łukaszewej wynika, iż miał on kupić za nie ziemię (por. Dz 1, 18-19). Fakt ten wydaje się kolejnym świadectwem prawdziwości nawrócenia Judasza dostrzeżonego przez Mateusza. Próbe obliczenia realnej ich wartości zob. Z. Ż a b i ń s k i, *Trzydzieści srebrników*, CT 43 (1973) z. 2, s. 65-75, zwł. s. 73.

³¹ G. R e a l e, *Historia filozofii starożytnej*, t. I, *Od początków do Sokratesa*, tłum. E. I. Z i e l i ń s k i, Lublin 1994, s. 345 pisze omawiając życie i poglądy Sokratesa: „Człowieka cnotliwego nie może spotkać nic złego, ponieważ cnota radykalnie broni przed wszelkim złem. W tym przekonaniu pogodnie wypił cykutę, która mu przyniosła śmierć, a wypił ją pogodnie dlatego, ponieważ był przekonany, że śmierć zabija ciało, a nie cnotę człowieka, ale nie to, że się żyło

pochwalone jako czyn bohaterski³²: „Gdy zaś żołnierze mieli już wieżę zdobyć i usiłowali wyważyć drzwi do atrium, gdy nadto był wydany rozkaz, aby ogień podłożyć i drzwi spalić [Razis] osaczony ze wszystkich stron, przeciwko sobie samemu skierował miecz. Wolał bowiem w szlachetny sposób umrzeć, aniżeli złoczyńcom wpaść w ręce i być przedmiotem zniewag wymierzonych przeciwko jego szlachetnemu pochodzeniu” (2 Mch 14, 41-42).

Jak zostało powiedziane, dostojnicy żydowscy nie tylko nie podjęli kroków, by po deklaracji niewinności złożonej wobec nich, stróżów Prawa, przez Judasza ocalić Jezusa, ale nie dokonali także sądu nad tym, który – jak sam twierdził – niewinnego człowieka postawił w niebezpieczeństwie śmierci.

Prawodawstwo starotestamentalne jest tutaj bardzo jasne. Pwt 19, 16-19 mówi: „Jeśli powstanie świadek złośliwy przeciw komuś, oskarżając go o przekroczenie Prawa, dwu ludzi wiodących między sobą spór stanie wobec JHWH przed kapłanami i przed sędziami urzędującymi w tym czasie. Jeśli ci sędziowie, zbadawszy sprawę dokładnie, dowiodą fałszu świadkowi – jeśli świadek taki fałszywie oskarżył brata swego – uczynicie mu, jak on zamierzał uczynić swemu bratu”.

Z fragmentu tego wynika, że po zdemaskowaniu – tutaj Judasz dokonał go sam – fałszywy świadek powinien ponieść taką samą karę, na jaką naraził tego, którego oskarżał. Przepis ten sięga swymi korzeniami Kodeksu Hammurabiego (§§ 1. 3. 4)³³. Jego wejście do prawodawstwa starotestamentalnego widzimy w *lex talionis*: „Życie za życie, oko za oko, ząb za ząb, ręka za rękę, noga za nogę” (Pwt 19, 21). Choć Judasz formalnie nie był oskarżycielem a jedynie tym, który wydał Jezusa w ręce „sprawiedliwych” sędziów, to wydaje się, iż wewnętrznie czuł się oskarżycielem i to oskarżycielem fałszywym, a więc skoro temu, którego wydał, groziła śmierć, to on sam winien także śmierć przyjąć jako karę.

dobrze”; por. T. Ślipko, *Zarys etyki szczegółowej*, t. I, Kraków 1982, s. 86-88; T. Styczeń, *Wprowadzenie do etyki*, Lublin 1993, s. 83-84.

³² Zob. M. Wojciechowski, *Księga Tobiasza, czyli Tobita. Opowieść o miłości rodzinnej. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, w: A. Paciorek (red.), *Nowy Komentarz Biblijny Stary Testament*, t. XII, Częstochowa 2005, s. 73.

³³ Zob. *Kodeks Hammurabiego*, tłum. M. Stępień, Warszawa 2000, s. 79-80; por. S. Łach, *Księga Powtórzonego Prawa. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, w: tenże (red.), *Pismo święte Starego Testamentu*, t. II, Poznań 1971, s. 211; J. Blenkinsopp, *Księga Powtórzonego Prawa*, w: *Katolicki komentarz biblijny* (dalej: KKB), s. 151-176, zvl. s. 166.

Drugim tekstem starotestamentalnym, który stosuje się do postępków Judasza jest Pwt 21, 22-23: „Jeśli ktoś popełni zbrodnię podlegającą karze śmierci, zostanie stracony i powieszysz go na drzewie przez noc, lecz następnego dnia musisz go pogrzebać. Bo wiążący jest przeklęty przez Boga. Nie zanieczyścisz swej ziemi, danej ci przez JHWH, Boga twego, w posiadanie”.

Tak jak Jezusowi groziła śmierć przez ukrzyżowanie, tak i Judaszowi za „zbrodnię podlegającą karze śmierci” groziłby – przed sprawiedliwym sądem starotestamentalnym – koniec „na drzewie”³⁴. Z tekstu tego wynika, że wieszano ciało zabitego już człowieka. Fakt ten miał być przestrożą, by wszyscy, którzy widzą koniec nieprawego, wystrzegali się popełniania podobnych czynów, a więc miał walor prewencyjny. Co więcej, sprowadzał on hańbę na całą rodzinę powieszonoego³⁵.

W związku z tym, że ci, którzy winni byli przestrzegać prawa w sposób będący przykładem dla innych, stali się przestępcami³⁶ Judasz bierze odpowiedzialność i sprawiedliwość w swoje ręce. W toczącym się wewnątrz niego procesie wygrywa w końcu – o czym świadczą jego czyn będący wymierzoną sobie samemu karą przystającą do przepisów starotestamentalnego prawa, samobójstwo – sprawiedliwy sędzia³⁷, sędzia na miarę prawa Starego Testamentu. Czy można oczekiwać od człowieka, by przekroczył swoją uświęconą Pismami moralność? Czy rzeczywiście można wymagać więcej?

* * *

Celem artykułu było spojrzenie na perykopę mówiącą o śmierci Judasza w perspektywie moralności starotestamentalnej. Jak uka-

³⁴ Warto wspomnieć tutaj, iż śmierć na krzyżu była śmiercią przez uduszenie. Znamienne jest więc pole znaczeniowe użytego w Mt 27, 5 czasownika ἀπάγω oznaczającego dosłownie „dusić się”.

³⁵ Zob. S. Lach, *Księga Powtórzonego Prawa*, s. 219; J. Blenkinsopp, *Księga Powtórzonego Prawa*, s. 167.

³⁶ Na ironię zakrawa – jak pisze A. Leske, *Ewangelia według św. Mateusza*, w: KKB, s. 1133-1205, zwł. s. 1201) – fakt, iż wobec ogromnej i przygniatającej winy arcykapłanów w sprawie Jezusa ich troska o zgodne z Prawem postąpienie ze srebrnikami, będącymi „zapłatą za krew”, jest tak drobiazgową.

³⁷ Sprawiedliwość w ujęciu Mateusza jest pojęciem bardzo ciekawym. Ewangelista pisze, iż Józef, będąc człowiekiem sprawiedliwym, w momencie odkrycia brzemienności Maryi, chciał ją odesłać, by nie narażać Jej na zniesławienie a w konsekwencji i karę przewidzianą za cudzołóstwo (por. Mt 1, 18-19). Pojawić się tutaj musi pytanie, czy sprawiedliwość Józefa była sprawiedliwością na miarę Starego Testamentu, czy też ją przekraczała.

zała analiza, piszący do judeochrześcijan Mateusz, choć nie usprawiedliwia czynu Judasza, to jednak dostrzega w jego późniejszej postawie cechy prawdziwego nawrócenia i pragnienie skrupulatnego wypełnienia przepisów prawa Starego Testamentu. W tej perspektywie żałujący i wymierzający sam sobie – z braku innej możliwości – zgodną z prawem karę, Judasz jawi się jako sprawiedliwy na miarę moralności Starego Testamentu.

Wojciech STABRYŁA